

Передмова

Обравши «Франкенштайна» для публікації в серії «Standard Novels», видавці висловили побажання, аби я поділилася подробицями написання цієї історії. Я радо пристала на це прохання, адже воно дозволить мені разом й узагальнити відповіді на запитання, яке часто ставлять: як мені, ще юній дівчині, спала на думку, та ще й потім розвинулася в сюжет, настільки потворно неприродна ідея? Щоправда, мені дуже не хочеться виставляти свою особу напоказ у виданні; та оскільки ці подробиці будуть лише додатком до історії і стосуватимуться винятково мене як авторки, навряд чи я можу звинувачувати себе в надмірній присутності. Нема нічого дивного в тому, що я, донька двох видатних літераторів, дуже рано задумалась про письменство. Із самого дитинства я щось шкрябала, займалася моїм улюбленим заняттям на дозвіллі – «писала книги». Більшою втіхою було тільки будувати захмарні замки – давати собі волю мріяти на ходу, віддаватися потоку думок, із яких формувалися послідовності уявних ситуацій. Мої мрії були водночас дивовижнішими і правдивішими за моє письмо. У письмі я була наслідувачкою – радше робила так, як робили інші, аніж втілювала свої власні задуми. Те, що я писала, було адресовано принаймні одному читачу – моему другу й товаришу по іграх, тоді як мої мрії належали тільки мені. Я нікому за них не звітувала; вони слугували мені прихистком, коли щось дошкуляло, і найбільшою втіхою на дозвіллі. Я росла за містом, і значна частина мого дитинства минула в Шотландії. Іноді траплялися подорожі до більш мальовничих місцевостей, але багато часу я проводила на порожніх і похмурих північних берегах ріки Тей, неподалік Данді. Зараз, у своїх спогадах, я називаю їх порожніми й похмурими, але зовсім не такими вони мені здавалися тоді. Для мене це було привілля, казкова місцина, де я на самоті могла безперешкодно занурюватися у творіння своєї фантазії. Хоч я тоді писала – але писала дуже звично й банально. Саме в затінку дерев, що росли на землях, де стояв наш будинок, та

на похмурих схилах безлісних гір неподалік, народився і виплекався ефірний політ моєї уяви – моя справжня творчість. Я не ставала самою героїнею своїх історій – моє життя здавалося занадто прозаїчним для них. Неможливо було уявити, щоб якісь романтичні драми й чудернацькі пригоди ставалися зі мною, тож я й не обмежувалася власною особою, населяючи свої історії творіннями, що були мені в тому віці значно цікавішими, ніж мої власні переживання. Втім, пізніше життя завирувало, наповнилося людьми та подіями – і марення поступилися місцем реальності. Та все ж мій чоловік на початках дуже турбувався, аби я довела, що є гідною донькою своїх батьків і вписала себе на сторінках історії. Він постійно підбурював мене до здобуття літературної репутації, про яку я тоді й сама дбала, хоча потому стала до неї безмежно байдужою. Саме тоді мій чоловік жадав, аби я писала, не так тому, що вважав мене здатною створити щось варте уваги, як щоб мати змогу особисто судити, наскільки я виконую свою обіцянку вдосконалюватись. Проте я не писала нічого. Весь мій час тоді займали подорожі й піклування про сім'ю, а всю мою письменницьку увагу поглинуло навчання, як через читання, так і шляхом удосконалення свого мислення в зносинах зі значно розвиненішим розумом Персі. Влітку 1816 року ми приїхали до Швейцарії, оселившись по сусідству з лордом Байроном. Спершу ми проводили приємні години на озері та в блуканнях його берегами, і лорд Байрон, що саме працював над третьою піснею поеми «Паломництво Чайльд Гарольда», єдиний із нас переносив свої думки на папір. Ці думки, якими він послідовно ділився з нами, огортали суцільним світлом та гармонією поезії, і залишали за собою слід його осяяного небесного і земного таланту в наших душах. Однак літо видалося дощовим і непривітним, і нескінченний дощ днями не випускав нас із будинку. Тоді до рук нам потрапили видання якихось містичних історій, перекладені з німецької мови на французьку. Зокрема «Історія про зрадливого коханця», що, збираючись обійняти наречену, з якою вони обмінялися клятвами, опинився в обіймах блідої примари тієї, кого він покинув. А ще була історія про грішного засновника роду, на якому лежало моторошне прокляття дарувати смертельний

поцілунок усім молодшим синам його нащадків, щойно вони досягали певного віку. Опівночі, в мінливому місячному світлі його величезна темна постать, одягнена як привид батька Гамлета у повний обладунок тільки з піднятим забралом, поволі сунула темною алеєю. Непевні обриси тієї постаті ховалися в тіні замкових стін. Та раптом ворота відчинялися, чулися важкі кроки, по черзі перед моторошним гостем відчинялися двері кімнати. Він наближався до постелей юнаків, заколисаних здоровим сном. Нескінченна скорбота відбивалася на його обличчі, коли він схилявся над хлопцями й цілував кожного у чоло – з тієї самої миті вони починали в'янути, мов квіти, яких відірвали від стебла. Я ніколи більше не бачила цих історій, та вони закарбувалися в моїй пам'яті, наче перечитувала їх учора. «Нехай кожен із нас напише страшну історію!» – запропонував лорд Байрон, і його ідея припала нам до смаку. Нас було четверо. Благородний поет почав було творити казку, фрагмент якої пізніше використав у кінці поеми «Мазепа». Шеллі, більш схильний до втілення ідей і почуттів у сяєві чарівливих образів та в музиці мелодійного віршування, ніж у складанні сюжетних механізмів, спробував написати оповідання, ґрунтоване на власних дитячих спогадах. Бідолашний Полідорі винайшов якусь страхітливую ідею про леді з голим черепом замість обличчя, яку у такий спосіб покарали за підглядання в замкову шпарину – що вона там побачила, я вже не пам'ятаю, але, певно, щось жахливе! Та коли леді дійшла до гіршого стану, ніж сумнозвісний Том із Ковентрі, якого осліпили за підглядання за Леді Годівною, творець не знав, що з нею далі робити й вимушено відправив її до гробниці Капулетті – єдиного місця, де вона була б доречна. Видатні поети, які змудилися обмеженістю прози, і собі швиденько покинули цю працю, яка їм не підходила. Я ж зосередилася на тому, аби створити сюжет, який не поступався б тим, що надихнули нас на це змагання. Такий, що промовлятиме до наших природних підсвідомих страхів, викликатиме жах, від якого волосся стає дибки, аби читач з острахом озирався навколо, аби в нього кров стигла в жилах, а серце стукотіло швидше. Якби я не досягла цієї мети, моя «страшна історія» не вартувала б своєї назви. Я думала, міркувала – і все дарма. Зі мною трапилась

найбільша письменницька біда – порожня, суцільна нездатність щось вигадати, коли на тривожний поклик відповідає цілковите Ніщо. «Ви придумали історію?» – запитували мене щоранку, і я мусила відповідати на їхні сподівання вбивчим запереченням.

Говорячи словами Санчо Панси, усе має з чогось починатися; але й цей початок має впливати з того, що відбувалося раніше. Індійці дали світу слона, щоб тримати Землю, але й він мусить стояти на черепасі. Маю скромно зауважити, що творчість полягає не у творінні з порожнечі, а у творінні з хаосу насамперед, хай там як, творець потребує матеріалу для творіння. Творчість може надати форми темній аморфній матерії, але не може створити з нічого матерію саму собою. У всіх питаннях відкриттів і винаходів, навіть тих, які стосуються творчої уяви, ми постійно пригадуємо притчу про Колумба та яйце. Винахід полягає в умінні скористатися можливостями предмета і в здібності оформити ідеї, які виникають щодо нього.

Лорд Байрон і Шеллі вели численні довгі розмови, в яких я виступала благоговійною, майже мовчазною слухачкою. В одній із таких розмов обговорювалися різноманітні філософські вчення, і серед інших – сутність поняття «життя», і чи є хоча б теоретично можливість колись його зрозуміти й дослідити. Говорили про експерименти доктора Дарвіна (гадаю, що йдеться не так про те, що доктор насправді робив, або казав, що робив, як про чутки й домисли навколо його експериментів), який зберігав відрізаний шматок черв'яка у пробірці, аж поки той якимось дивовижним чином не почав самостійно рухатися. Зрештою, навряд чи саме так Творець вдихнув життя у матерію. Та, можливо, тіло можна реанімувати, відтворити його частини штучно, з'єднати до купи й зігріти життєдайним теплом...

Уже й ніч минула, і проспівали треті півні, а вони все ще вели цю розмову, і дуже нескоро ми нарешті розійшлися спати. І навіть тоді, поклавши голову на подушку, я не заснула – але й розмірковуванням це не можна було назвати. Моя нестримна уява захопила мене і повела, обдаровуючи низкою образів, що спалахували в моїй голові з неймовірною живістю, далеко за межі звичайної фантазії. Я побачила – із заплученими очима, внутрішнім зором,

але чітко немов наяву – блідого адепта нечестивих наук, що схилився над чимось, власноруч з'єднаним в одне ціле. Побачила, як страхітливе творіння його рук лежить, витягнувшись на повен зріст, а потім – як запрацював потужний механізм, і створіння подало якісь ознаки життя, спромоглося на неприродний, напівживий рух. Це було моторошно, як завжди вкрай жахливо виглядатиме будь-яка спроба людини мавпувати колосальну механіку Творця. І автор страхітливого творіння злякається свого успіху. Він у паніці поспішить від нього геть, сподіваючись, що полишена на самоті іскра життя, яку роздмухав, згасне. Він утішить себе надією, що та недолуга істота, яку оживив, знову повернеться до стану мертвої матерії, – і засне, переконаний, ніби огидний труп, який він мав на меті зробити колискою нового життя, упокоїться навіки в могильній тиші. Він засне, але прокинеться! І, розплющивши очі, побачить, як кошмарна істота відгортає завісу над ліжком та дивиться жовтими, водянистими, очима, в яких світиться розум.

Я прокинулася з жахом. Тремтячи від яскравості думки, яка заповонила мою уяву, я озирнулася навколо, сподіваючись прогнати страхітливі образи. Досі пам'ятаю, як зараз, ту кімнату: темний паркет, закриті віконниці, крізь які пробивається світло місяця, знання, що там за вікном – скляне плесо озера, і височіють білі вершини Альпійських гір. Та це все не допомогло позбутися жахиття з моєї фантазії, воно так і переслідувало мене. Варто було придумати щось інше. Я згадала про свою невдачу зі страшною історією, яка мене геть виснажила. От якби ж я написала щось таке, що б нажахало мого читача так самісінько, як я злякалася тієї ночі!

Швидко і ясно, мов блискавка в темному небі, промайнуло в голові: «Я знайшла ідею! Що налякало мене, те й інших злякає. А треба тільки описати те, що привиділося мені опівночі». Наступного дня я оголосила, що придумала історію, і того ж дня почала писати: «Глупої листопадової ночі...» Я просто виплескувала на папір зловісні жахи, які тоді перервали мій сон.

Спершу я думала написати коротку історію на декілька сторінок; проте мій чоловік Шеллі змусив розвинути ідею ширше.

Певна річ, він не пропонував мені ані подій, ані бодай опису почуттів, – але без спонукань Персі цей текст ніколи не набув би форми, в якій тепер постає перед світом. Окрім хіба що прологу: наскільки я пригадую, його повністю написав Шеллі.

Тож я знову посилаю своє страхітливе творіння на волю процвітати. Я люблю цей твір: він породження щасливих днів, коли смерть і горе були просто словами, котрі не відгукувалися моему серцю. Кілька сторінок у ньому розповідають про безліч прогулянок, поїздок і розмов, про чимало годин, коли я не була самотня; про того, з ким я більше не побачуся на цьому світі. Але це для мене, моїм-бо читачам не буде діла до цих спогадів.

І ще одне слівце додам щодо зроблених мною правок. Вони суто стилістичні. Я не міняла жодним чином історію, не додавала жодних нових ідей чи обставин. Лише поправила, і то майже винятково, на початку першого тому текст там, де він був надто простим як для описуваних подій. Загалом ці зміни внесено там, де вони лишають недоторканими основний сюжет і суть твору.

М. В. Ш.

Лондон, 15 жовтня, 1831

Пролог

Подія, на якій базується ця художня історія, описана доктором Дарвіном і кількома іншими німецькими фізіологами як можлива за певних умов. Не те щоб я мала бодай трохи серйозної в це віри; проте, хоча сюжет від початку було вигадано, я не думаю, ніби просто наганяю в ньому надприродних жахів. Ключова подія історії не має недоліків, присутніх у казках про духів або чари. Цей твір надихається новизною ситуацій, які виникають внаслідок події, хай неможливої фізично, та вона дає уяві точку зору для окреслення людських пристрастей більш всеосяжну і владну, ніж будь-яка, яку видобули зі звичайних обставин і реальних подій.

При цьому я намагалася зберегти правдивість головних принципів людської природи, не гребуючи, однак, нововведеннями в їхніх комбінаціях. У «Іліаді», трагічній грецькій поемі, Шекспір у «Бурі» та «Сні літньої ночі», а особливо Мілтон у «Втраченому раї» також дотримуються цього правила. І найскромніший прозаїк, який прагне дарувати або отримувати задоволення від своєї праці, може без упередження застосовувати до художньої прози це правило, або, радше, закон, завдяки якому стільки вишуканих поєднань людських почуттів витворилися у найвищій зразки поезії.

Обставини, на яких ґрунтується моя розповідь, виникли у невимушеній розмові. Моя робота почалася почасти як джерело розваги, а частково як доцільне застосування будь-яких невипробуваних резервів розуму. До цих мотивів домішувалися й інші, мірою того, як просувалася справа. Я нітрохи не байдуже ставлюся до того, як вплинуть на читача будь-які моральні тенденції, які висловлено у книзі від особи авторки або персонажів. Та основне, чим я переймаюся – це тим, щоб уникнути ефекту сучасних романів, що нервує, на користь проявів симпатичної приязні та досконалості чеснот. Думки, які природно впливають із характеру та ситуації героя, в жодному разі не слід сприймати як такі, що завжди існують на моє власне переконання; так само не варто